

HOELLAUER ZSUZSANNA*

A Kassai m. kir. Mezőgazdasági Tanintézet hallgatósága (1875–1906)

Az elmúlt évtizedekben számos tanulmány, monográfia született a mezőgazdasági szakképzés történetének témakörében. Sok nagy múltú intézmény: Mosonmagyaróvár, Keszthely, Gödöllő, Debrecen, az Állatorvosi és a Kertészeti Egyetem jelentetett meg kerek évfordulókra emlékkönyvet, történeti áttekintést. Van viszont két „elfelejtett” intézmény, melyek történetének feldolgozására még nem került sor. A kassai, illetve a kolozsvári mezőgazdasági tanintézet, 1906-tól akadémia, nem rendelkezik ma is működő jogutóddal, levéltári anyaga – a korábban említett intézményekkel ellentétben – szinte csak anyakönyvek formájában maradt fenn. Az anyakönyvek feldolgozására indított az a tény is, hogy a dualizmus kori magyar agrár felső- és középfokú oktatási intézményekben tanulókról nem készült még átfogó, statisztikai jellegű elemzés.

A kassai tanintézeti és akadémiai anyakönyvek ma a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Szaklevéltárában találhatóak meg. A jelenleg is folyó feldolgozó munka első fázisaként az 1883 és 1906 között vezetett tanintézeti anyakönyvek adatait az ELTE Egyetemi Levéltárában vittem gépre, a Microsoft Access adatbáziskezelő program segítségével.¹

Az anyakönyvből mint forrásból teljes körű képet nyerhetünk arról, hogy a tanintézet hallgatói milyen vallásúak, korúak voltak, hol születtek, milyen társadalmi körből származtak, szereztek-e végbizonyítványt, milyen iskolai végzettséggel rendelkeztek, mennyire volt átjárható az intézményhálózat. Az 1880-as évektől a 4 gazdasági tanintézet: Kassa, Keszthely, Debrecen és Kolozsmonostor szabályzatait, felvételi előírásait, tanmenetét és tantárgyfelosztását egységesítették, ezért a most felvázolt kép jellemzői valószínűleg megegyeznek más gazdasági tanintézetek diákságának vonásaival. Az intézmények között eltérések kimutatására, a vázolt kép kiegészítésére a további kutatásokkal nyílik lehetőség (fontos lenne a többi intézmény anyakönyveinek feldolgozása is).

A 70-es évek közepére kialakult az az egészen 1906-ig érvényes agrár közép- és felsőoktatási rendszer, melynek a kassai intézet is eleme volt. A középfokú intézmények feladata ebben a rendszerben: „a mezőgazdasági pályára készülő ifjaknak, kik mint leendő birtoktulajdonosok, bérlők vagy gazdatisztek hivatásuknak megfelelő kiképeztetést keresnek s a kellő elméleti előképzettséggel bírnak, alkalmat szolgáltatni, hogy a mezőgazdasági üzletben fontosabb gyakorlati kézfogásokat elsajátíthassák, a kiváló jelentőséggel bíró okszerű rendelkezés és üzletvezetés szemtanú és

* ELTE Egyetemi Levéltár, 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

¹ 1883 előtti anyakönyv nem került elő, ezért az 1875–1883 közötti adatokat a kassai Tanintézet megalakulásának 25. évfordulójára készült Emlékkönyvben szereplő hallgatói névsorból emeltem ki (név, születési hely, végbizonyítvány).

közreműködő tényezői lehessenek és a mezőgazdaság minden ágában a szükséges szakképzettség korszerű tudományos alapját megszerezhessék.” (A Kassai magyar királyi Gazdasági Tanintézet Értesítője az 1877. évről. Kassa, 1878.)²

Alapvető kérdés, hogy a vizsgált időszakban milyen volt az intézmény látogatottsága, mekkora a vizsgált minta, és mennyire összevethető a többi intézet adataival. A következő grafikonon az anyakönyvek, az akadémia értesítőjében megjelent adatok és összehasonlításképpen a Keszthelyi tanintézet adatai láthatók. A grafikon alapján elmondható, hogy a kassai és keszthelyi hallgatószám változása hasonló ütemű hullámzást mutat, a számadatok eltérése az első tíz évben volt a legnagyobb. A kassai intézet nehezen indult, utolsó alapítású tanintézetként mind a felszerelése, mind a tanári gárda gyengébb volt a többinél. A bezáratás fenyegető réme csak 1883 után szűnt meg, az elismert szakember, *Rhodiczky Jenő* kinevezésével. Az ő igazgatósága alatt, fejlesztő tevékenysége eredményeképpen 1887-re utolérte a többi tanintézetet a kassai. A 90-es években a hallgatószám-hullámzás minden tanintézetet érintett, mint ahogy a századfordulón megnövekedett érdeklődés is. (1900–1906 között egy-egy évben egyszerre 110–150 diák is tanult Kassán.) Az érdeklődést az növelte, hogy 1900-tól törvény kötelezte a birtokosokat megfelelő szakképzettséggel rendelkező gazdatisztek alkalmazására.³

A hallgatók körében természetesen az iskolai végzettség minimuma (6 polgári, gimnáziumi vagy reáliskolai osztály) volt az általános. A hallgatók 73%-a gimnáziumba vagy polgárba járt korábban, tehát nem sikerült elérni az évek során, hogy az ajánlott reáliskolai végzettséggel érkezzenek a diákok, az pedig teljesen álom maradt, hogy az érettségi legyen az általános (éppen a századfordulóra vált egyre kisebbé az érettségizettek száma).

A felvétel előírt feltétele volt, a megfelelő életkoron (a 16. év, 1886-tól pedig a 17. év betöltése) és iskolai végzettségen túl kiskorúak esetében az eltartó nyilatkozata is, melyben vállalta az iskoláztatás költségeit.⁴ A szülők, gyámok foglalkozását áttekintve, az adatsor egyértelműen a középosztály túlsúlyát mutatja. Alig néhány kis egzisztenciát találni (pl.: földműves), viszont nagy az özvegyek és gyámok aránya (20%). 36%-os arányukkal a legérdekeltebbek, az agrárszektorba tartozók vezetnek, kiemelkedő a birtokosok 20%-os aránya, de sokan (25%) köztisztviselők, állami hivatalnokok, értelmiségiek. (A csoporton belül túlsúlyban van a közigazgatásban dolgozók száma.) A születési helyek számát, illetve az illetőségi és lakóhely-változásokat vizsgálva megállapítható, hogy az 1071 fő összesen 717 különböző településen született, tehát inkább kistelepüléseken, mint városokban (egyedül Kassa számít jelentősebbnek a maga 10%-ával). Az új – a születési helytől eltérő – illetőségi és lakóhely-megnevezés bár számottevő, de nincs meghatározott, jellemző iránya. A gazdatisztek, birtokosok, vagy a nagyrészt a megyei közigazgatásban dolgozó tisztviselők természetesen inkább vidéki kistelepüléseken laktak, kevésbé jellemző rájuk a városokba vándorlás. Ezt a közéletben, magatartásban, világnézetben szorosan összefonódó középosztálybeli, kistelepülésen élő elitet jól jellemzi a 60%-os katolikus többség, a viszonylag jelentős, 15%-15% körüli református, illetve evangélikus réteg. (Az előbbi inkább az alföldi, az utóbbi inkább a felvidéki területekről érkezett.)

A lakóhely adatainak térképre vitele meglepő eredménnyel járt. Az 1071 fő szinte az egész országot (Erdély kivételével) lefedi – tehát az intézménynek nincs egyértelmű vonzáskörzete. A debreceni adatokkal összevetve szintén hasonló eredményt kaptam: azaz a hallgatók a történelmi Magyarország Erdélyen kívüli területeiről bárhonnán érkezhettek.⁵ Törzsterülete természetesen

² 1850-től a megváltozott körülmények – a feudális tulajdon és termelési viszonyok felszámolása – megteremtette a társadalmi és gazdasági igényt a magyar tannyelvű gazdasági iskolák létrehozására. A polgári magántulajdonon alapuló szabad tőkés gazdálkodás a termelés szinte minden fázisában a korábitól eltérő elméleti és gyakorlati tudást követelt meg... írja *Fehér György* a Georgikon 200. évfordulójára készült emlékkönyvben. A változó feltételrendszer megkövetelte a természettudományokon alapuló talajművelési, modern állattartási, gazdasági üzletvezetési ismeretek megszerzését, a termelékenység növekedése érdekében a modern gépek és technológiák alkalmazását. (Természetesen erre elsősorban a nagyobb birtokokon került sor.)

³ 1906 után, amikor a tanintézetek végre megkapták az áhított akadémiai rangra emelést, a megváltozott felvételi feltételek (kötelező érettségi) a felsőfokú végzettség megszerzésének lehetősége ellenére jelentősen visszavetették a hallgatók számát.

⁴ Azok, akik a szükséges tandíjat, a kötelező konviktus és az egyéb járulékos (kirándulás, biztosítás, labordíjak) költségeit nem voltak képesek fedezni, ha kassai illetőségűek voltak, illetve az összes hallgató 15%-a szegénysége és szorgalma alapján kaphattak tandíjmentességet. Néhány ösztöndíj is megpályázható volt, bár ezek összege nem volt elegendő a költségek teljes fedezésére.

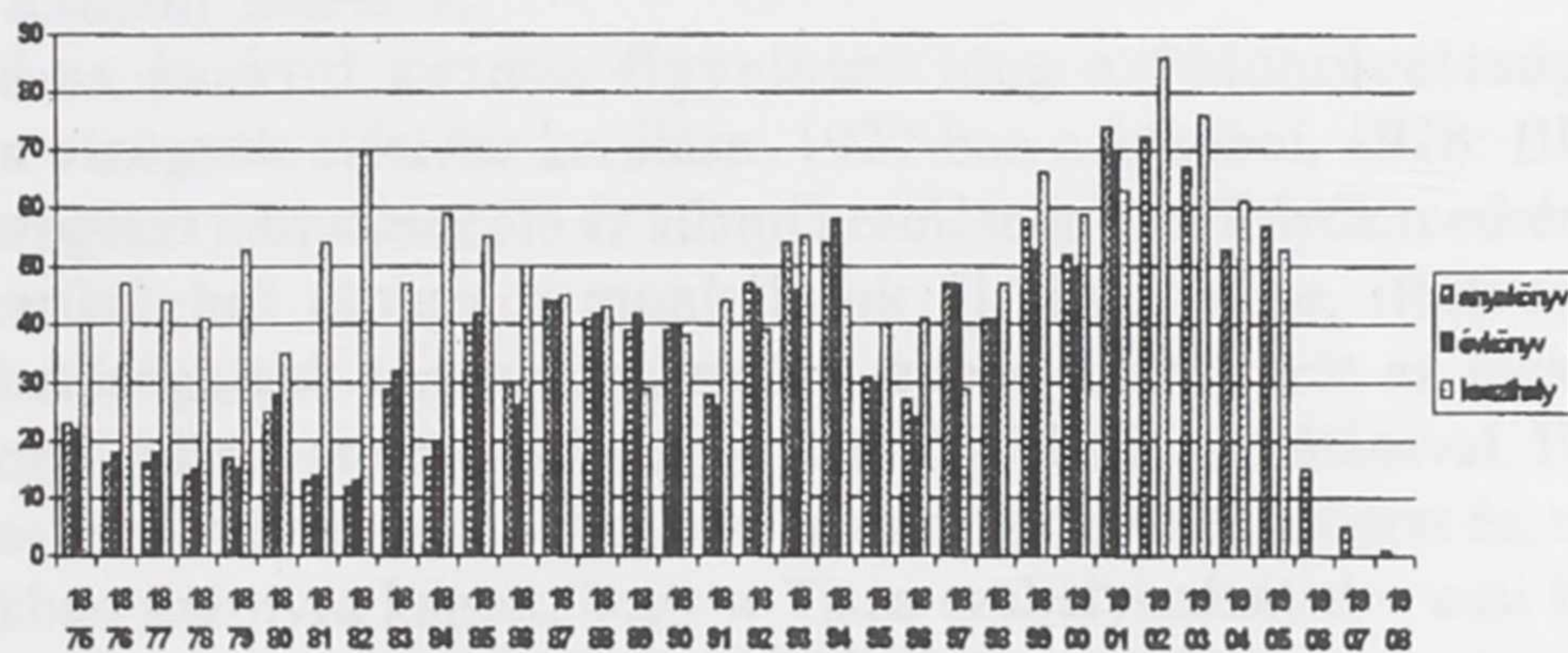
⁵ Az erdélyi területekről csak néhány diák került ebbe a két szomszédos intézetbe. A magyarázatot erre a tényre részben a 25 ingyenes konviktus hely adja, a kolozsmonostori tanintézetben. (Ilyen kedvezmény csak itt volt.)

mindkét intézménynek van (Abaúj-megye és a szomszédos vármegyék, a város és környéke). Az ország északkeleti, északnyugati szélén fekvő, szegényebb és nemzetiségi lakosságú vármegyéiből mindkét helyre kevesen jutottak el, viszont az ország középső területeiről sokan kerültek mindkét intézménybe. Ezt a nagymértékű átfedést (melyet igazolhat, vagy részben cáfolhat majd a keszthelyi adatok feldolgozása) egyetlen tény magyarázza: a teljesen azonos felépítésű, oktatási rendű intézmények között viszonylag könnyű volt az iskolaváltoztatás. A különböző anyakönyvi bejegyzések alapján (nemcsak a kassai, hanem a debreceni anyakönyveket és a keszthelyi névmutatót is felhasználva) kimutatható, hogy a kassai diákok közel 20%-a fordult meg egy másik, vagy esetleg több tanintézetben is! (Fontos lenne a többi tanintézet esetében is felvázolni a vándorlás nagyságát, mennyire volt ez általános, vagy csak a kassai esetében jellemző.)

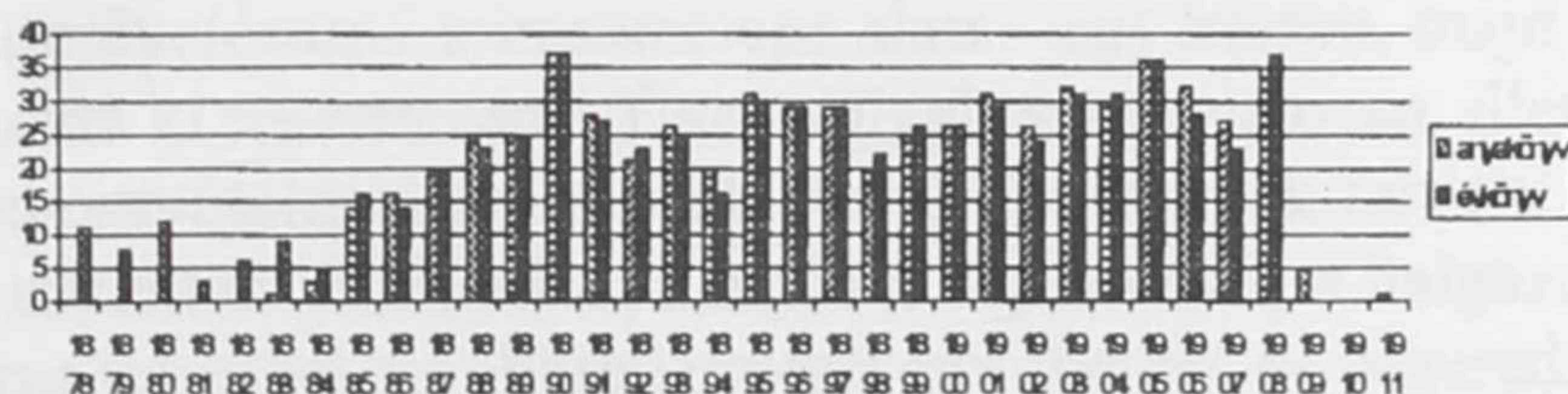
Az oktatás eredményessége, az iskola színvonala szempontjából fontos a lemorzsolódók és a végzők számarányának megállapítása. Az anyakönyvbe bejegyzettek 60%-a szerzett hosszabb-rövidebb időn belül végbizonyítványt. Az alapítás utáni első évtizedben és a századforduló körül volt a legkisebb a beiratkozók számához képest a végbizonyítványt szerzők aránya. A lemorzsolódók között nagyobb az érettségizettek aránya, mint az összes hallgatók között (16%–10%), ez arra enged következtetni, hogy hiába könnyebb magasabb iskolai végzettséggel rendelkező számára a nagyobb ismeretanyagra alapozni, ezekben az esetekben inkább az igény hiányozhatott a végbizonyítvány megszerzésére. A lemorzsolódó diákok nagy része hamar távozott az intézetből (50%-uk egy félévet, további 30%-uk egy évet járt összesen). Sokan végeztek a 3-éves tanulmányi időn belül, a végbizonyítványt szerzők 15%-a két évet, 6%-uk csak egyetlen évet töltött a kassai tanintézetben. (Ennek oka a más tanintézetben már elvégzett tanulmányokban és az érettségi+szakmai gyakorlat után adott évkedvezményben rejlik.)

A kassai tanintézet a vidéki elit, a későbbi birtokvezetők, irányítók számára adott lehetőséget olyan szakirányú végzettség szerzésére, melynek tudásanyagát a birtokigazgatásban jól hasznosíthaták. A tanintézeti hallgatók számának növekedése jelzi, hogy a középfokú intézmény betöltötte célját, az érettségit (és az áhított jogi végzettséget) megszerezni nem képes, a történelmi középosztályból származó fiatalok számára elérhető volt.⁶

A kassai és a keszthelyi tanintézetbe újonnan beiratkozók évi megoszlása (1875–1908)

A kassai tanintézetben megszerzett végbizonyítványok évi megoszlása (1878–1911)

⁶ Éppen ezért esett vissza a hallgatószám az akadémiává válás után – megszűnt a már jól működő középfokú képzés, a szigorúbb feltételeket pedig nehezen, vagy egyáltalán nem volt képes ez a diákréteg teljesíteni.

IRODALOM:

- Fehér György*: A keszthelyi agrárfelsőoktatás. 131-291 p. In: *Georgikon 200*. I. köt. Emlékkönyv a Georgikon alapításának 200. évfordulójára. Keszthely, 1996.
- Walleshausen Gyula*: A magyaróvári agrárfelsőoktatás 175 éve. Magyaróvár, 1993. 28–100 p.
- A Kassai magyar királyi Gazdasági Tanintézet Anyakönyvei. (Gödöllői Agrártudományi Egyetem Levéltára)
- A Debreceni magyar királyi Gazdasági Tanintézet Anyakönyvei. 1882–85, 1894–95/1902–03
- A Keszthelyi magyar királyi Gazdasági Tanintézet Anyakönyveinek névmutatója.
- Emlékkönyv a kassai m. kir. gazdasági tanintézet huszonöt éves fennállásának alkalmából. Szerk.: *Kovácsy Béla*. Kassa, 1900. 96p.